Стенографіч. за грамбіси Гальк.

Лекції

1915 - 1917 р.

Лекції 1917

361
П-96

ՅԵՐ
Դ-96

1 MAR 2010

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ԵՒ
ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒ

ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՏԷԻ

1915 թ. Օգոստոսից մինչև 1917 թ. Յունուարի 1-ը

370
Ղ442-Տե

ԲԱԳՈՒ
Տպարան «Տրուդ» Ս. Գ. Բերլադիր
1917

4 APR 2013
-96
370
Հ44Հ-Տե

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒ

ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ

ԿՈՄԻՏԷԻ

1915 թ. Օգոստոսից մինչև 1917 թ. Յունուարի 1-ը

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
C.C.P.A. Публичная Библиотека
7/XI-1922
ՄԵՆԻԱ. Мясникян
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԲԱԳՈՒ
Տպարան «Տրուդ» Ս. Գ. Բերլադիր
1917

1915 թ. օգոստոսից մինչև 1917 թ. յունուարի 1-ը եղել է հետևեալ մուտքը։

I.

ՏՈԿՈՍՆԵՐ ԸՆԹԱՑԻԿ ՀԱՇՈՒԻ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԻՑ.

ա) Թիֆլիսի Վաճառականական Բանկից 1916 թ.	295	14	
բ) Թիֆլիսի Առևտրական Բանկից 1915 թ. 38/08			
„ „ „ 1916 թ. 1563/15	1601	23	1896

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՑՈԳՈՒՏ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ.

ա) Ստացուած է Բագուի քաղաքապետի միջոցով Կովկասեան Փոխարքայի Դիւանատնից սնունդի և բնակարանի համար, Բագուի քաղաքապետի գրութեան համաձայն 1916 թ.

12/II № 3384	ասսիգնովկա	№ 3312 .	8000—
„ № 3385	„	№ 3313 .	2676—
3/III № 4672	„	№ 4651 .	1500—
2/IV № 7475	„	№ 7467 .	7250—
26/III № 9125	„	№ 9044 .	32134—
18/V № 10727	„	№ 10448 .	46462—
21/VI № 13829	„	№ 13512 .	26740—
1/XI № 26238	„	№ 25734 .	500—
„ „ „	„	№ 25735 .	3184—
„ „ „	„	№ 25737 .	30463—
			158909—

ԵՒՍ

բ) Գաղթականների հագուստեղէնի եւ այլ պիտոյքների համար.

Բագուի քաղաքապետի միջոցով փոխարքայի դիւանատնից նոյն թուի մարտի 28-ին գրութեամբ № 6940 ասսիգնովկա № 6808 . . .	20000—	178909	—
Փոխանցումն . .		178909	— 1896

1915 թ. օգոստոսից մինչև 1917 թ. յունուարի 1-ը կատարուել են հետևեալ ծախսերը։

I.

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ.

1) Ձեռք բերուած կահ կարասիք			3901	42
) Սպիտակեղէն, հագուստ, կօշիկ եւ այլն Բագումբ.				
ա) Սպիտակեղէն և հագուստ	12174	—		
բ) Կտորներ (ճօթեղէն)	5979	46		
գ) Նորոգութիւն և այլն	64	42		
դ) Ներքնակների համար խոտ	143	77		
ե) Ոտնաման (կօշիկներ)	2756	65	21118	30
3) Բնակարան.				
) Նոր շինութիւն եկեղեցու բակում, Հայկաւանում	2326	65		
) Բնակարանի վարձ „	11237	95		
) Գաղթականներին վճարած բնակարանի վարձ քաղաքում	785	45		
դ) Բնակարանների վերանորոգութիւն Հայկաւանում	1180	63		
ե) Պահպանութեան „	151	20		
զ) Մաքրութեան համար „	631	47		
) Մանր ծախսեր „	19	82	16333	17
4) Վառելիք եւ լուսաւորութիւն.				
ա) Վառելիք	5090	32		
) Լուսաւորութիւն	676	04	5766	36
5) Լուացք			278	05
6) Բաղնիք եւ սապոն			4032	82
Փոխանցումն . .	—	—	51430	12

Փոխանցումն . .		178909	—	18
3) ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՆՈՒԻՐԱՏԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ				
ա) Մարդասիրական Ընկ. կից կանանց կոմիտէից . .	10502—57			
բ) Զանազան գումարներ Մարդասիրական Ընկ. միջոցով . .	4003—88			
գ) Բարեգործական երեկոյթներից .	9341—36			
դ) Միօրեայ հանգանակութիւնից .	3475—74			
ե) Նպաստ Բագուի քաղաքային վարչութիւնից (գաղթականական բաժին) . .	1250—			
Եւս 2050 ր., որից ծախսուած է քաղաքային վարչութեան հաշուին 2017 ր., իսկ մնացորդը մնում է յօգուտ կոմիտէի . . .	33— 1283—00			
զ) Տեղական օրաթերթերի միջոցով և անմիջապէս կոմիտէի դրամարկղը մտած նուէրներ . .	96078—43	124684	98	30359
Փոխանցումն . .		—	—	30549

Փոխանցումն . .	—	—	51430	12
7) ՄԹԵՐՔ.				
Ուտելիք, ճաշ և այլն . . .	67129	85		
Ջուր	3066	59	70196	44
8) ՍՆՆԴԱՏՈՒ ԿԱՑԱՆՆԵՐ.				
Մի ժամանակաւոր սննդատու կայանի կազմակերպելը	657	91		
Այդ կայանի պահպանութեան զանազան ծախսերը	1968	54	2626	45
9) ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ.				
Նպաստներ Հայկաւանում . . .	73307	41		
„ քաղաքում . . .	4282	21		
„ Բալախանում . . .	547	40	78137	02
10) ՆՊԱՍՏ ՌՈՒՍ ԴԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻՆ.				
Ամաձայն Բագուի քաղաքապետի կարգադրութեան տրուած է ռուս գաղթականներին սնունդի .			2099	40
11) ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ.				
Դեղեր	213	35		
Բժշկական գործիքներ . . .	34	70		
„ զանազան այլ ծախսեր . .	262	89	510	94
12) ԴԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ.				
Հայրենիք դնացողներին ճանապարհածախս .	858	91		
Ճանապարհի սննդադրամ . . .	2182	—		
Փոխանցումն . .	3040	91	205000	37

Փոխանցումն . .	—	—	3054
Փոխանցումն . .	—	—	305490

Փոխանցումն . .	3040	91	205000	37
Գաղթականներին էրզրումից փոխադրելուն .	300	—		
) Զանազան ծախսեր	35	45	3376	36
13) ԿՐՕՆԱԿԱՆ.				
) Թաղում	440	48		
) Քահանաներին ծիսակատարութեան դրամ .	475	—	915	48
4) ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱԽՍԵՐ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՅԿԱՒԱՆՈՒՄ.				
) Ծառայողներին ռոճիկ . . .	10958	10		
) Գրասենեակի դիւանական ծախսեր . .	525	76		
) Գաղթականների ցուցակագրութեան ծախս .	413	—		
) Կառք, փոխադրութեան և այլն . .	1475	63		
) Հեռախօս	260	11		
) Պակասած դումարներ . . .	375	07		
) Զանազան մանր ծախսեր . . .	968	76	14976	43
5) ԿՈՄԻՏԷԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱԽՍԵՐ ՔԱՂԱՔՈՒՄ.				
ա) Ռոճիկ	4714	29		
բ) Ձեռք բերուած կահ կարասիք . .	26	60		
գ) Օրաթերթերում յայտարարութիւններ .	380	40		
դ) Հաշիւների տպագրութեան և այլն . .	191	30		
ե) Դիւանական և այլ ծախսեր . . .	576	12		
զ) Զանազան մանր ծախսեր . . .	479	27	6367	98
Փոխանցումն . .	—	—	230636	62

Փոխանցումն . .	—	—	305
Փոխանցումն . .	—	—	305490

Փոխանցումն . .	—	—	230636	62
) ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍ.				
Պետրոգրադի Հայ. համագումարին 3 պատգամաւորների ճանապարհածախս . .	660	—		
Ներկայացուցչի ճանապարհածախս դէպի Թիֆլիս	68	75	728	75
) ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐԻ ԾԱԽՍԸ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ.				
ա) Առաջին խմբի ծախսերը.				
ճիկ բժշկի և միւս ծառայողներին . 3099—00				
նապարհածախս . . . 135—70				
ռապրերի . . . . 24 –18				
խապրուքեան . . . 17—40				
դեր . . . . 1527—29				
անը ծախսերը . . . 32—00	4835	57	—	—
բ) Երկրորդ խմբի ծախսերը.				
միածնում Կոմիտէի ներկայացուցչի և միւս ծառայողների ռոճիկը . 3450—00				
անապարհածախս . . . 495—40				
ռապրեր . . . . 51—57				
ոխապրուքեան . . . 41—20				
նակարանի վարձ . . . 16—00				
անը ծախսեր . . . 174—14	4228	31	—	—
Փոխանցումն . .	9063	88	231365	37

Փոխանցումն . .	—	—	305
Փոխանցումն . .	—	—	30549

Փոխանցումն . .	9063	88	231365	37
) Էջմիածնի գաղթականների համար ուղարկված է				
լիտակեղէն, հագուստ և այլն . . .	3784	72		
նիտարական խմբերի ընդհանուր ծախս .	—	—	12848	60
) ԲԱԳՈՒԻՑ ԴՈՒՐՍ ԵՂԱԾ ԴԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ԻՏԱԿԵՂԷՆԻ, ՀԱԳՈՒՍՏԻ ԵՒ ԱՅԼՆ ԾԱԽՍԵՐ.				
) Տեղական կանանց կոմիտէի միջոցով Էրզրում ուղարկված հագուստեղէնի, որ ստացուած է Փարիզի կանանց միութիւնից մաքս և այլ ծախսեր	1003	91		
Պարսկաստանի գաղթականներին ուղարկելու համար գնուած ճոթեղէն . . .	1153	40	2157	31
) ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՀԱՅԹԱՅԹԵԼՈՎ.				
) Աշխատանքի բիւրօ գործավարին ռոճիկ և այլ ծախսեր	280	32		
) „Վասպուրական“ հայրենակցական միութեան գաղթականական աշխատանոցը պահպանելու համար	600	—		
) Զանազան ծախսեր	44	55	924	87
գաղթականների ծախս ընդամենը . .	—	—	247296	15
Փոխանցումն . .	—	—	247296	15

Փոխանցումն . .			3054
II.			
ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՑՕԳՈՒՏ ՈՐԲԵՐԻ.			
ա) Ստացած է պատերազմից վնասուածներին օգնող կովկասեան կոմիտէից որբերի սպիտակեղէնի, հագուստեղէնի և կօշիկների համար միանուագ, համաձայն 1916 թ. Մարտի 29-ի № 705 գրութեան . . . 15900—00			
բ) Պետրոգրադի Հայկական կոմիտէի միջոցով ներքին գործերի մինիստրութիւնից որբերի պահպանութեան համար մինչև 1916 թ. Հոկտեմբերի 1-ը . . 51875—00	67775	—	
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՑՕԳՈՒՏ ՈՐԲԵՐԻ.			
Տեղական օգնութիւնների միջոցով, և անմիջապէս կոմիտէի գրամարկղը մտած նուէրներ .	31440	83	9921
Փոխանցումն . .	—	—	40470

Փոխանցումն . .	—	—	247296 15
II.			
ՈՐԲԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.			
Որբերին Բագու տեղափոխելու ծախսեր .	1040	22	
2) Ձեռք բերուած կահ կարասիքի			
ա) Որբանոցների կահկարասիք . 4765—71			
Մի հատ ձի . . . 130—00	4895	71	
3) Մթերք.			
ա) Ուտելիք, ճաշ և այլն . . 42920—68			
բ) Ջուր . . . . 1734—20	44654	88	
4) Բնակարան.			
ա) Բնակարանի վարձ . . 4720—00			
բ) » վերանորոգութեան . 2612—90			
գ) IV որբանոցի վերաշինութեան . 1617—94			
դ) Լողարան . . . 146—65	9097	49	
Վառելիք եւ լուսաւորութիւն . . .	4517	91	
6) Սպիտակեղէն, հագուստ, կօշիկ եւ այլն.			
ա) Սպիտակեղէն և հագուստ . . 13372—23			
բ) Սպիտակեղէնի կարկատան . 467—14			
գ) Ներքնակի խոտ (ծովային) . 158—16			
դ) » » հասարակ . 111—89			
ե) Պատրաստութեան ժամանակ փչացած . . . . 12—82			
Փոխանցումն . 14122—24	64206	21	247296 15

Փոխանցումն . .	--	—	4047
Փոխանցումն . .	—	—	40470

Փոխանցումն .	14122—24	64206	21	247296	15
Թել	300—83				
Կտորներ	763—49				
Կօշիկ	4469—75	19656	31		
Դասական պիտոյքներ եւ դասագրքեր .		298	24		
Լուացքի		2236	34		
9) Բժշկական օգնութիւն.					
Բժիշկների ռոճիկ . .	1250—00				
Դեղեր	767—74				
Բժշկական գործիքներ . .	56—95				
Զանազան մանր ծախսեր . .	3—00	2077	69		
) Ծառայողների ռոճիկ . . .		12125	03		
11) Որբանոցների ընդհանուր ծախսեր.					
Հեռախօս . . .	349—69				
Փոխադրութիւն . . .	540—99				
Կառքի և այլն . . .	312—01				
Դիւանական ծախսեր . .	482—73				
Թղթեր	86—63				
Ձեռագործի նիւթեր . .	204—86				
Թերթերում յայտարարութիւն .	9—50				
Հաշիւների տպագրութեան .	10—00				
Փոխանցումն .	1996—41	100599	82	247296	15

Փոխանցումն . .	—	—	404
Փոխանցումն . .	—	—	4047

Փոխանցումն .	1996—41	100599	82	247296 15
Ոռոգման ղուարճութեան . .	53—65			
Մաքրութեան . . .	1212—03			
) Ձիու պահպանութեան ծախս .	144—14			
) Զանազան մանր ծախսեր և կորած գումար . . .	1010—34	4416	57	
բերի ծախս ընդամենը . . .		—	—	105016 39
Փոխանցումն . .		—	—	352312 54

15980

Հ.Ս.Խ.Հ. Հանրային գրադարան
Publichnaya Biblioteka
7/XI 1922
Ա. ՍՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Փոխանցումն . .	—	—	404700
III.			
ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՑՕԳՈՒՏ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ.			
Մխիթար եպիսկոպոսի միջոցով Նելքին գործերի մինիստրութիւնից ըստ 1916 թ. դեկտ. 23-ի № 1327-ի գրութեան դպրոցի պահպանութեան համար . . .	1980	—	
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԴՊՐՈՑԻ ՕԳՏԻՆ.			
Բագուի հայ ուսուցչական միութիւնից, զանազան անձերից և հիմնարկութիւններից նուիրաբերած և հանգանակած . . .	5271	50	7251
Փոխանցումն . .	—	—	411957

Փոխանցումն . .	—	—	352312 54
III.			
ԴՊՐՈՑԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.			
1) Ջեռ բերած կահ կարասիի . .	461	85	
2) Բնակարան.			
ա) Բնակարանի վարձ . . 836 – 03			
բ) „ նորոգութեան և այլն 1033—54	1869	57	
3) Վառելիք եւ լուսաւորութիւն . .	115	63	
4) Ռոճիկ	10910	04	
5) Դասական պիտոյքներ . . .	1421	35	
6) Նախաճաշ, ջուր եւ այլն . . .	679	73	
7) Դպրոցի ընդհանուր ծախսեր.			
ա) Դիւանական ծախսեր . . 39—45			
բ) Փոխադրութեան ծախսեր . 45—48			
գ) Պահպանի . . . 8—80			
դ) Ջեռազօրծի նիւթեր . . 93—87			
ե) Թերթերում յայտարարելու . 9—00			
զ) Մաքրութեան համար . . 67—80			
է) Մանր ծախսեր . . . 266—22	530	62	
Գաղթականական դպրոցի ծախս ընդամենը .	—	—	15988 79
Փոխանցումն . .	—	—	368301 33

Փոխանցումն . .	—	—	41195
IV.			
Գաղթականական հիւանդանոցի համար ստացուած է մասնաւոր նուիրատուութիւններ ընդամենը	—	—	344
Փոխանցումն . .	—	—	412302

Փոխանցումն . .	—	—	368301	33
IV.				
ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.				
1) Ջեռ բերուած կահ կարասիքի . .	1006	16		
2) Մթերք				
ա) Ուտելիք, ճաշ և այլն . . 3744—98				
բ) Ջուր . . . . 222—00	3966	98		
3) Բնակարան.				
ա) Բնակարանի վարձ . . 460—00				
բ) Նորոգութիւն և վերանորոգութիւն 1237—58				
գ) Բաղնիքի կահաւորութիւն . 406—93				
դ) Մաքրութիւն . . . 51—51	2156	02		
4) Վառելիք եւ լուսաւորութիւն.				
ա) Վառելիք . . . 153—72				
բ) Լուսաւորութիւն և այլն . . 594—48	748	20		
5) Ռոճիկ				
Բժշկի և ուրիշ ծառայողների . .	4256	09		
6) Լուացք	134	26		
7) Դեղեր եւ այլն.				
ա) Դեղեր . . . . 224—47				
բ) Վիրակապի պիտոյքներ . . 71—32				
գ) Բժշկական գործիքներ . . 62—30	358	09		
Փոխանցումն . .	12625	80	368301	33

Փոխանցումն . .	—	—	41230
Եկամուտների ընդհանուր գումար . .	—	—	412302
	—	—	412302

Փոխանցումն . .		12625 80	368301	33
8) Հիւանդանոցի ընդհանուր ծախսեր.				
ա) Հեռախօս . . .	96—60			
բ) Դիւանական ծախսեր . .	109—84			
գ) Փոխադրութեան . .	183—37			
դ) Կառքի և այլն . . .	162—70			
ե) Նոսոդուքիւն . . .	23—49			
զ) Կորած գումարներ . .	21—51			
է) Օրաթերթեր . . .	7—80			
ը) Զանազան մանր ծախսեր .	167—18	772 49		
Ընդամենը . .		13398 29		
1916 թ. Մարտի 1-ին Քաղաքների Համառուսական Միութեան Բ/բժ. յանձնած գոյքերի և այլն իրերի արժէքը դուրս գալով . .		2968 36		
Ծախսուած է հիւանդանոցի վրայ ընդամենը .		— —	10429	93
Ծախսերի ընդհանուր գումար . .		— —	378731	26
Կոմիտէի տրամադրութեան տակ գտնուած ազատ գումար		— —	33571	15
		— —	412302	41

ՓՈԽԱՆՑԵԼԻ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ

ՄՈՒՏՔ			
ա) ՍՏԱՑՈՒԱԾ Է ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԵՆԱՄՈՂ ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆԻՑ ՏԱՔ ՇՈՐԵՐ ԵՒ ԱՆԿՈՂԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.			
1915 թ. 24/XI № 7242 գրութեամբ . .	25000	—	
„ 21/XII № 8122 „ . .	35000	—	
1916 թ. 24/III № 2482 „ . .	38412	98	98412 98
բ) ՍՏԱՑՈՒԱԾ Է ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԶՕՐԱՃԱԿԱՏԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԵՆԱՄՈՂ ԼԻԱԶՕՐ ԳԵՆԵՐԱԼ Վ. Մ. ԹԱՄԱՄՇԵԱՆԻՑ ՎԵՐՈՑԻՇԵԱԼ ՆՊԱՏԱԿՈՎ.			
Բագուի քաղաքապետի			
1915 թ. 20/XI № 29814 գրութեամբ . .	30000	—	
1916 թ. 15/I № 959 „ . .	62900	—	
„ 28/III № 6940 „ . .	475	79	
„ 2/IV № 7475 „ . .	40495	42	133871 21
Ընդամենը . .	—	—	232284 19
ԵԼՔ			
Տրուած է Բագուի Հայ կանանց միացեալ կոմիտեներին տաք շորեր պատրաստելու համար ընդամենը	—	—	232284 19

Ծանօթութիւն.

Այդ գումարով պատրաստուած է հետեւեալ իրերը.

ա) ՀԱՄԱԶԱՑՆ ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՈՒԷՐԻ

Վերմակ 3×2½	500	հատ	6/00	30000—
Շապիկ (բումազէ)	5000	„	1/75	8750—
Վարդիկ „	5000	„	1/80	9000—
Անդրավարտիք	2000	„	2/65	5300—
Բլուզ տղամարտի	2000	„	2/65	5300—
„ կանացի	3000	„	2/65	7950—
Վերարկու տղամարդի	2000	„	6/50	13000—
„ կանացի	3000	„	6/00	18000—
				97300—
Փոխադրութեան և այլ ծախսեր				1112—98
Գումարն է . .				98412—98

Այդ իրերը ուղարկուած են.

1) Երեւան—պատերազմից վնասուածներին օգնող նահանգապետին—նահանգապետին № 205484 անդորրագրով 139 կապոց.

2) Դիլման, Ջուլֆայով, կոմենդանտին, պատերազմից վնասուածներին օգնող Դիլիմանի կոմիտէի նախագահին յանձնելու համար №№ 205785, 205786, 205787 և 205788 անդորրագրերով 295 կապ.

Ընդամենը 434 կապոց։

բ) ՆՈՑՆ ԿԱՆԱՆՑ ԿՈՄԻՏԷՆ ԵՒՍ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ Է ՀԱՄԱԶԱՑՆ ԳԵՆԵՐԱԼ ԹԱՄԱՄՇԵԱՆԻ ՊԱՏՈՒԷՐԻ.

	2000	հատ	6/00	12000—
Վերմակ 3×2⅓	2000	„	6/80	13600—
„ 3×2½	12000	„	2/10	25200—
Կլոր բարձի երես	2000	„	2/40	4800—
„ „ „	12000	„	0/55	6600—
Բարձի երես	2000	„	0/60	1200—
„ „	2000	„	4/50	9000—
Կանանց զգեստ	1000	„	2/30	2300—
Անդրավարտիք	2000	„	2/75	5500—
„ *Փոխանցումն* . .				80200—

	Փոխանցումն . .			80200—
Բլուզ	1000	„	2/30	2300—
„ (բոմազէ)	2000	„	2/75	5500—
Կուրտկաներ	1000	„	4/50	4500—
Ներքնակի երես	3000	„	1/10	3300—
Վարտիք	3000	„	0/90	2700—
Կանացի բլուզ	2100	„	2/75	5775—
Ընջաղդեստ	2100	„	2/75	5775—
Երեխայի բլուզ	3000	„	2/00	6000—
Անդրավարտիք (երեխ.)	3000	„	1/90	5700—
Վերարկու	1000	„	7/30	7300—
„ (երեխ.)	1000	„	4/00	4000—
				133050—
Փոխադրութեան և այլ ծախսեր				821—21
Գումարն է . .				133871—21

Այդ երերը ուղարկուած են.

1) Պատերազմից վնասուածներին օգնող Գիտաբէգի կոմիտէի նախագահ քահանայ հ. Գօրխանեանն № 202421 անդորրագրով 23 կապոց, մինչդեռ մի կապոցը սխալմամբ ուղարկուած է Գանձակ պատերազմից վրասուածներին օգնող կոմիտէի նախագահ—Գանձակի նահանգապետին։

2) Պատերազմից վնասուածներին օգնող Գանձակի նահանգական կոմիտէի նախագահի անունով № 202420 անդորրագրով 82 կապոց ցուցակագրուած և 2 կապոց առանց ցուցակագրութեան ընդամենը 84 կապոց, որոնցից 45 կապոց ուղարկուած է Գանձակ։ Եւս մի կապոց Դալլաբ ուղարկելու փոխարէն սխալմամբ ուղարկուած է Գանձակ, ընդամենը 46 կապոց, իսկ մնացած 38 կապոցը ուղարկուած է Լեռն վարդապետին յանձնելու համար.

3) Պատերազմից վնասուածներին օգնող Երևանի նահանգական կոմիտէի նախագահին №№ 202424, 202469, 202470 անդորրագրերով 264 կապոց, որոնցից գլխաւոր կոմիտէի պատուէրն է 209 կապոց, իսկ մնացած 55 կապոցը ուղարկուած է Խորէն եպիսկոպոսին յանձնելու համար։

Ուրեմն հայ կանանց միացեալ կոմիտէները պատրաստել են հանրուսական Միութեան պատուէրով շորեր արժողութեամբ 98412—98
Գեներալ Վ. Մ. Թամամշեանի պատուէրով . . . . 133871—21
Ընդամենը . . . . . 232284—19

ՄՈՒՏՔ.

I.			
ա) Գեղական նպաստ բաղում ապրող դպրոցի համար .	178909	—	
բ) Մանուկը նուիրաբերութիւն դեր և այլն	126581	35	305490 35
II.			
ա) Գեղական նպաստ յօգուտ տրբէրի	67775	—	
բ) Մանուկաց նուիրատուութիւն դեր և այլն	31440	83	99215 83
III.			
ա) Գեղական նպաստ յօգուտ տարեկան դպրոցի . .	1980	—	
բ) Մանուկաց նուիրատուութիւն դեր և այլն	5271	50	7251 50
IV.			
Գաղթ. հարկ. ցիրանդարձ յօգուտ տարագրեալ հայոց	—	—	344 73
Ընդամենը	—	—	412302 41

ԵԼՔ.

I.			
ա) Գաղթ. հանար բաղում կարարուած ծախքեր	232290	24	
բ) Սանխաբ. խմբերի ծախքը Էջմիածնում	12848	60	
գ) Զանազան ծախքեր Բագրէից դուրս	2157	31	247296 15
II.			
ա) Ուրբերի պանդանութիւնի հաշուոմ բաղում կատարուած ծախքեր	103976	17	
բ) Զանազ. ծախքեր Բագրէից դուրս	1040	22	105016 39
III.			
Ասասմարանի պանդան. հանար	—	—	15988 79
IV.			
Հանանանցի զանազանութեան հանար	—	—	10429 93
Ծախքերի ընդհանուր գումարն	—	—	378731 26
Մնում է ելքում առնելու	—	—	33571 15
Ընդամենը	—	—	412302 41

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ Ա.ՌԼ-Ն ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1917 Թ.

1) ԴՐԱՄԱՐԿՂ			
Կանխիկ դրամ	—	—	192[illegible]
2) ԸՆԹԱՑԻԿ ՀԱՇԻՆԵՐ			
ա) Հասարակ ընթացիկ հաշիւ Թիֆլիսի Առևտրական Բանկի Բաղուի բաժանմունքում	2520	21	
բ) Պայմանական ընթացիկ հաշիւ Թիֆլիսի Վաճառականական Բանկի Բաղուի բաժանմունքում	32095	14	3461[illegible]
3) Ա.Ռ ՀԱՇԻՒ ՏԻԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ	—	—	443[illegible]
4) ՊԱՐՏԱՊԱՆՆԵՐ (դեբիտորներ)			
Զանազան անձինք և հիմնարկութիւններ	—	—	494[illegible]
Հաշուեկշիռ	—	—	45923

1) Ա.Ռ ՀԱՇԻՒ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ	—	—	277 93
2) ՊԱՐՏԱՏԷՐԵՐ (կրեդիտորներ)			
ա) Զանազան անձանց և հիմնարկութիւնների . .	7527	48	
բ) Տնտեսական մասի զանազան պարտատէրերի .	2516	70	
գ) Որբանոցների զանազան պարտատէրերի . . .	932	53	10976 71
3) ՌՈՃԻԿ	—	—	1097 35
			12351 99
Ամիսէի տրամադրութեան տակ գտնուող ազատ գումար առ 1 Յունուարի 1917 Թ.	—	—	33571 15
Հաշուեկշիռ	—	—	45923 14

Նախագահ Կոմիտէի՝ Հ. Տեր-Միքայէլեան.

Փ. Նախագահ { Տ. Բեզզադեան
Ա. Սերեբրակեան

Գանձապահ՝ Խ. Մելիք-Ադամիրեան

Քարտուղար Գ. Պապեան

Հաշուապահ՝ Բ. Բալասբեգեան.

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Գործունէութեան հայ գաղթականներին նպաստող Բագուի կոմիտէի.

Կոմիտէի գործունեութիւնը կարելի է բաժանել երկու շրջանի. ա-ին շրջանը 1914 թ. դեկտեմբերից մինչեւ 1915 թ. օգոստոս ամիսը—եւ երկրորդ շրջանը սկսած 1915 թ. օգոստոսից:

ԿՈՄԻՏԷԻ ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՒ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԸ.

Բագուում գոյութիւն ունեցող ազգային Բիւրօն իւր նոյեմբերի (1914) նիստերից մէկում որոշեց կազմակերպել բիւրոյին կից գաղթականական կոմիտէ բաղկացած հետեւեալ մարմինների ներկայացուցիչներից. երկու ներկայացուցիչ բիւրօից, մէկը Հայոց Մարդասիրական Ընկերութիւնից, մէկը Հայոց Կուլտուրական միութիւնից, մէկը հայ ուսուցչական միութիւնից, մէկն էլ եկեղեցու կողմից յանձին երէցփոխի:

Գաղթականական կոմիտէի անդամները ընտրեցին հետեւեալ անձինք. Հ. Տէր-Միքայէլեան (նախագահ), Կ. Պարոնակեան (քարտուղար), Ս. Ադամեան, Ե. Թաղիանոսեան, բժ. Թ. Զաքարեան, Ալ. Պարոնեան, Գ. Ծովեանեան: Ապագայում կոմիտէի կողմից հրաւիրուեց և Գ. Պապեանը:

Կոմիտէի առաջարկները և գործունէութեան եղանակը վերջնական լուծումն էին ստանում Բիւրոյի և գաղթականական կոմիտէի խառն ժողովում: Կոմիտէն իւր սկզբնական շրջանում զբաղուեց այն խնդրով, թէ ինչ ձեւով գաղթականներին օգնութիւն հասցնելու գործը կարող է աւելի լաւ հիմքերի վրայ դնել: Ի նկատի առնելով, որ Թիֆլիսում գոյութիւն ունի կենդրոնական կոմիտէ, որը զբաղւում է գաղթականական գործով և համոզուած լինելով, որ գաղթականական գործը կը բարւոքուի այն դէպքում, երբ գոյութիւն կունենայ մի կենդրոնական մարմին, որը կը ղեկավարի գաղթականական գործը,

ունենալով օժանդակ մարմիններ այլ և այլ շրջաններում և թէ զանազան մարմինների անջատ գործունէութիւնը պիտի ընդունել մնասակար գործի տեսակէտից, որոշեց դիմել Թիֆլիս Կենդրոնական կոմիտէին առաջարկելով որոշ սիստեմ մացնել գործելակերպի մէջ, մշակել Բագի և Թիֆլիսի Կենդրոնական կոմիտէի փոխադարձ յարաբերութիւնները, աւելացնելով, որ Բագի կոմիտէն սիրով կը կատարի օժանդակ մարմնի դերը, երբ Թիֆլիսի Կենդրոնական կոմիտէն գաղթականական գործի ամբողջ ղեկավարութիւնը վերցնի իւր ձեռքը։ Դժբախտաբար, այդ բանակցութիւնները անհետևանք մնացին, ուստի Բագի Կոմիտէին մնում էր անկախ գործել։ Քանի որ Բագուում գաղթականներ չկային, ուստի անհրաժեշտ էր օժանդակութիւն հասցնել թէ դրամով և թէ իրերով զանազան գաղթականական վայրերը։ Եւ որպէս զի այդ օժանդակութիւնը աւելի նպատակայարմար բաշխի որոշեց տեղն ու տեղը ծանօթանալ գաղթականների վիճակի և նոցա կարիքների հետ։ Այդ նպատակով Կոմիտէի կողմից ուղարկուեց իբրև լիազօր Ե. Թաղիանոսեանը։ Լիազօրին հրահանգուած էր տեղական մարմինների հետ խորհրդակցելով համերաշխութեամբ գործել։

Ե. Թաղիանոսեանը նոյեմբերից մինչև դեկտեմբերի կէսը (1914 թ.) պտըտելով Ղարսի, Սարիղամիշի, Ալէքսանդրապոլի շրջանները, ծանօթանալով իրերի դրութեան հետ և մասնակցելով տեղական կոմիտէների նիստին՝ աջակցում էր գաղթականներին օգնութիւն հասցնելու գործը կազմակերպել։ Բագի Կոմիտէն Ե. Թաղիանոսեանի տեղեկագիրներից ծանօթանալով գաղթականների կարիքների հետ նպաստում էր թէ դրամով և թէ իրերով զանազան կոմիտէներին։

Ե. Թաղիանոսեանը վերադառնալով 1914 թ. դեկտեմբերի կիսին մանրամասն զեկուցեց, թէ ինչ վիճակի մէջն է գտնւում գաղթականական գործը իւր շրջած վայրերում։ Այդ ժամանակ Պարսկաստանի վրայով էլ դէպի Կովկաս գաղթականների հոսանք էր սկսել և Սարիղամիշի շրջանի գաղթականներն էլ նոր աղէտի հանդիպելով տեղափոխութեան էին ենթարկւել, նորանոր զոհաբերութիւններով և մեծամեծ զրկանքներ կրելով։ Կոմիտէն նպատակայարմար գտաւ ուղարկելու գաղթականական վայրերը 2 լիազօր. Ե. Թաղիանոսեանին և Գ. Պապեանին աջակցելու տեղական մարմիններին գաղթականական գործը վարելու։ Ցանձնարարուեց լիազօրներին զանազան քաղաքների կոմիտէների հետ բանակցել և արծարծել այն միտքը, թէ անհրաժեշտ է էջմիածնում համագումար կայացնել գաղթականական գործը կազմակերպելու։

1915 թ. յունուարի սկզբին Ե. Թաղիանոսեանը ուղևորւում է Ղարսի, Ալէքսանդրապոլի և Երևանի շրջանը, իսկ Գ. Պապեանը Ջուլֆայի, հին Նախիջևանի և Զարուր-Դարալագեազի շրջանը։ Լիազօրները մտնելով տեղական կոմիտէների կազմի մէջ գործել են նոյն մարմինների որոշումների համաձայն։ Իսկ հին Նախիջևանի և Զարուր-Դարալագեազի շրջանում լիազօրը կազմակերպել է գիւղական կոմիտէներ, ցուցակագրել է գաղթականներին, նպաստներ է բաժանել դրամով, շորերով, բանակցել է կառավարչական մարմինների հետ գաղթականական գործերի վերաբերմամբ։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ.

Լիազօրների տեղեկագրի հիման վրայ, բժշկական օգնութիւն հասցնելու առթիւ, կոմիտէն յունուարի 18-ին 1915 թ. Կուլտուրական միութեան բժշկական սեկցիայի աջակցութեամբ ուղարկում է հին Նախիջևանի գաւառը բժ. Աւետիսեանին, մի մանկաբարձուհի և մի ֆելդշեր դեղորայքով հանդերձ։ Բժշկական խմբի և դեղորայքի բոլոր ծախքերը կատարել է գաղթականական կոմիտէն, ինչպէս և բժշկական խմբի ռոճիկներն է հոգացել։ Բժ. Աւետիսեան և իւր խումբը դրւում է հին Նախիջևանի Եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովի տրամադրութեան ներքոյ և վերջինս ընտրելով հին Նախիջևանի գաւառի համար իբրև կենդրոնական տեղ Ջահուկ գիւղը՝ այդտեղ է ուղարկում բժշկական խումբը հիւանդանոց բանալու, իսկ ապրիլից սկսած մի քանի ամսով բժիշկը գործում է Մաքուայ շրջանում և ապա Պարսկաստանում։ Կոմիտէն լսելով փետրուարին վերադարձած լիազօրների զեկուցումը որոշում է կրկին ուղարկել բժշկական խմբեր։ Սակայն բժիշկ գտնելու խնդիրը բաւական դժուարութեան է հանդիպում, չնայած նրան, որ այդ գործում կոմիտէին աջակցում էր և Կուլտուրական միութեան բժշկական սեկցիան։ Վերջապէս մարտի 15-ին յաջողւում է պայմանաւորւել բժ. Թաշճեանի հետ, որին Կոմիտէն ուղարկում է Էջմիածին Եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովի տրամադրութեան ներքոյ։ Նոյն տեղն է ուղարկւում մի ֆելդշեր և մի մանկաբարձուհի ու դեղորայք։ Բժ. Թաշճեանը մինչև յուլիսի սկիզբը աշխատում է Էջմիածնում, իսկ յուլիսին Էջմիածնի գլխաւոր կարգադիր յանձնաժողովի կարգադրութեամբ ճանապարհւում է Վան, որտեղ կարճ միջոց մնալուց յետոյ տակառնալով վերադառնում է Էջմիածին և ապա Բագու։

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ, ԼԻԱԶՕՐ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ.

Գ. Պապեանը վերադառնալով փետրուարի սկզբին (1915 թ.), իսկ Ե. Թաղիանոսեանը փետրուարի երկրորդ կիսին մանրամասն զե-

կուցումներ են տալիս, նոյնպէս յայտնում են, որ Էջմիածնում համագումարի խնդիրը սկզբունքով որոշած լինելով, մօտիկ ապագայում պիտ իրականանայ։ Լիազօրները իրանց զեկուցման մէջ շեշտում են, որ գաղթականական գործի անյաջող ընթանալու գլխաւոր պատճառներից մէկն է զեկավարող մարմնի բացակայութիւնը և բացառապէս գաղթականական գործով զբաղւող ոյժերի բացակայութիւնը։ Կոմիտէն որոշում է գոնէ 2 լիազօր ուղարկել Էջմիածնայ և Երևանի շրջանը։ Դժբախտաբար, կոմիտէից անկախ պատճառներով, յաջողւում է ուղակել միմիայն մի լիազօր Ե. Թաղիանոսեանին փետրուարի վերջերին։

Մարտի 1-ին 1915 թ. Էջմիածնում կայանում է գաղթականական համագումար, ուր Բագւի Կոմիտէի կողմից իբր ներկայացուցիչներ ներկայ են լինում Ե. Թաղիանոսեան և Գ. Ծովեանեան։

Համաձայն համագումարի որոշման Էջմիածնում գոյութիւն պիտ ունենայ գլխաւոր կարգադիր յանձնաժողով բաղկացած Էջմիածնի Եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովի անդամներից և զանազան քաղաքների կոմիտէների ներկայացուցիչներից, դոցա թւումն է և Բագւի 1 ներկայացուցիչը։

Շատ երևոյթին, վերոյիշեալ մարմնի գոյութեամբ գաղթականական գործը պիտի աւելի լաւ հիմքերի վրայ դրուած լինէր, սակայն իրերի դրութիւնը այդ համագումարից յետոյ չը փոխուեց. Կոմիտէների մի մասը շարունակեց անկախ գործել և բացի Բագւից ոչ մի Կոմիտէ իւր յատուկ ներկայացուցիչը չուղարկեց Էջմիածին։

Համագումարից յետոյ Բագւի Կոմիտէն որոշում է իբրև լիազօր ներկայացուցիչ Էջմիածնի Գլխաւոր կարգադիր յանձնաժողովը ուղարկել Գ. Պապեանին։ Վերջինս մայիսի 6-ին ճանապարհւում է Էջմիածին, ուր մինչև յունիսի 15-ը աշխատում է լինելով ներկայացուցիչ Բագւի կողմից և անդամ Եղբայրական օգնութեան գլխաւոր կարգադիր յանձնաժողովի։ Վերջինիս որոշմամբ Գ. Պապեանը իբրև լիազօր-ներկայացուցիչ ուղարկւում է Մանազկերտի շրջանը գաղթականներին օգնելու գործը կազմակերպելու։ Լիազօրը իւր հետ տանում է բժշկական խումբ, դեղորայք, փող, հագուստ, թէյ, շաքար և այլն։ Այդ շրջանում (Մարմուզ) բացւում է հիւանդանոց ծանր հիւանդների համար, թեթև հիւանդներին բժշկական օգնութիւն են հասցնում ֆելդշերները, սանիտարները գիւղերը շրջելով։ Զանազան գիւղերում սննդեղաւու կայաններ է բացւում։ Հնար եղածին չափ յաջողւում է թուլացնել կառավարական պաշտօնեաների հարստահարութիւնը դժբախտ փախստականների և տեղացիների վերաբերմամբ։

Յուլիսի 12-ին ռուսաց զօրքի Մանազկերտի շրջանից նահանջման հետ սկսւում է ուժասպառ, հիւանդ, մերկ փախստականների

գաղթը դէպի Ռուսաստան։ Առաջին խումբ գաղթականների հետ գուրս գալով Գ. Պապեանը հասնում է Իգդիր վերջին խումբ գաղթականների հետ կանգ առնելով ճանապարհի զանազան կէտերում և գաղթականներին այս կամ այն օգնութիւնը հասցնելով։ Իգդիրից վերադառնում է Էջմիածին և այդտեղ աշխատում է։ Օգոստոսի 14-ին հիւանդանում է տիֆով, մի քիչ կաղդուրւելուց յետոյ մեկնում է Բագու։

ՆՊԱՍՏ ԻՐԵՐՈՎ.

Ի նկատի առնելով, որ գաղթականներին անհրաժիշտ է հագուստ, անկողին, ալիւր, թէյ, շաքար, սապոն և այլն Բագւի Կոմիտէն 1914 թ. դեկտեմբերի 20, 21, 22-ին ձեռնարկեց իրերի հանգանակութեան։ Զնորհիւ այլ և այլ հանգամանքների անյարմար դաւեց փողոցէ փողոց, տնէ տուն շրջելը, այլ քաղաքում և արուարձաներում նշանակեցին 30-ից աւել պունկտեր և յայտարարութեամբ խնդրեց հասարակութեան իրենց նէբները ուղարկել այդ պունկտերը։

Ստացւեց հին և նոր հագուստ, սպիտակեղէն, սապոն 136 գր. ծխիչ 10245 հատ, ծխախոտ 20 գր. ու գրամով նէբ 4586 ռ. 23 կ. Այդ իրերի վրայ աւելացնելով գնած 400 զոյգ գուլպա, 150 մեծ բրդէ շալեր, 3205 արշին կտաւ (բեազ) ներքնակի համար (չեխոլացու) 2000 փ. ալիւր, 131½ գր. թէյ, 81 փ. 13 գր. շաքար, 450 նոր պատրաստուած վերմակներ, բոլորը 5 վագոնով յունուարի 2-ին 1915 թ. ուղարկեց գաղթականական վայրերը. 2 վագոն հին Նախիջևան, 2-ը Երևան և 1-ը Ալէքսանդրապոլ։ Փետրուարի 4-ին կրկին մի վագոն հագուստ, ոտնաման (չուստեր), գուլպա, շալ, որոնց մեծ մասը գնուած է՝ ուղարկեց Երևան։ Ապրելի 1-ին էլի մէկ վագոն հագուստ, 1000 խսիր (ցինովկա), 3857 արշ. կտաւ ներքնակի համար, դեղորայք համարեա բոլորն էլ գնուած, ուղարկեց Երևան։ Նոյն վագոնների փոխադրելի է և այն իրերը, որոնք ստացած էին ուրիշ քաղաքներից՝ Մերվից, Դերբենդից, Զամախուց, տեղոյս կանանց միացեալ խմբակցութիւնից կամ անհատներից գաղթականներին ուղարկելու համար։

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀԱՇԻՎ.

Կոմիտէն ձեռնարկել է 1914 թ. դեկտեմբերի 20, 21, և 22-ին իրերի հանգանակութեան, ինչպէս վերև յիշատակւեց, և նէբ է ստացել գրամով 4586 ռ, 23 կ.

1915 թ. յունուարի 5-ին կազմակերպել է Խորհուրդ Մեծ, որից ստացել է 5251 ռ. 75 կ.

1915 թ. մայիսին ձեռնարկել է միօրեայ հանգանակութեան, որից մուտք է եղել 26724 ռ. 82 կ. Բաքվի Կոմիտէն լայն չափերով հանգանակութիւն չի կատարել հասարակութեան մէջ հետեւեալ պատճառով. ինչպէս սկիզբը յիշատակեց Կոմիտէն ներկայացել է իբրև օժանդակ մարմին ազգային բիւրոյի, որը ձեռնարկել էր մեծ չափով հանգանակութեան թէ կամաւորների և թէ գաղթականների համար, հէնց այդ պատճառով էլ գաղթականական Կոմիտէն յատուկ կասսա չէ ունեցել, այլ իւր ժողոված գումարները յանձնել է ազգային բիւրոյին և կարիք եղած ժամանակ բիւրոյից ստացել է փող: Այստեղ ընդհանուր գծերով յիշատակում ենք գաղթականներին հասցրած դրամական օգնութիւնը, թողնելով աւելի մանրամասն հաշիւը ներկայացնելու ազգային բիւրոյին, որը ստացել է գաղթականական գումարները և կոմիտէի առաջադրութեամբ, կամ ինքնուրոյն ծախսել գաղթականների համար:

Ազգային բիւրոյի միջոցով ծախսուած գումարները, սկսած 1914 թ. դեկտեմբերից:

Փոխադրուած է Սարիղամիշ Ե. Թաղիանոսեանին .	2000—
Բաքվի գաղթականական կոմիտէին տաք շորերի համար	13854—22
Իգդիր «Եղբայրական օգնութեան» Ալ. Բէգզադեանի միջոցով	3000—
Վեհափառ Կաթուղիկոսին Եղբայրական օգնութեան կոմիտէին 1915 թ. 20/I, 17/VII և 24/VII .	25000—
Փոխադրուած է Ջուլֆա Ներսէս եպիսկոպոսին 20/I 1915 թ. . . .	5000—
„ Երևան Խորէն եպիսկոպոսին 1915 թ. 20/I, 25/VII և 5/VIII Եր. Թաղիանոսեանի միջոցաւ . .	38000—
„ Ալէքսանդրապոլ Արտակ վարդապետին	5000—
Գնուած է 1000 քս. ալիւր և ուղարկուած Էջմիածին	8000—
Տրուած է մթերքների համար (գեանախնձոր) .	5000—
Տրուած է Բաքվի գաղթ. կոմիտէին ընթացիկ ծախքերի	20050—
Էջմիածին ուղարկուած բրինձի (Գլաղ և Կրասինկենի հաշիւ)	2402—40

Փոխադրուած է Իգդիր որբանոցների համար բժ. Սաղեանին և տ. Հ. Տէր-Գրիգորեանին . .	1200—
Կուլտուրական միութեան սանիտարական խմբերի համար	9600—
Էջմիածնի սանիտարական խմբի պահպանութեան համար	1565—75
Բաքւում գաղթականներին նպաստ Կարապետ եպիսկոպոսի միջոցաւ . . .	228—86
Լիազորների ծախք Սարիղամիշ, Երևան, Ջուլֆա, Ալաշկերտ	2087—
Փոխադրուած է Վան Արամին . . .	20000—
„ Վեհափառ Կաթուղիկոսին Մանազկերտի համար . . .	5000—
Դեղորայք Էջմիածին ուղարկուած . . .	2371—38
Տեղական գաղթակ. կարիքների վրայ ծախսուած .	1954—35
Ռաչա (պարսկաստանի) գաղթականների համար .	3000—
Դիւանական ծախքեր	1083—74
Ընդամենը . .	175397—70

Վերջացնելով առաջին շրջանի տեղեկագիրը պիտի յայտնենք, ինչպէս զեկուցումից էլ երևում է, որ այդ շրջանում կոմիտէն օգնել է Բաքից դուրս գանուող գաղթականներին: Բաքւում եղել է աննշան քանակութեամբ, մօտ 150, հայ փախստականներ Ռուսաստանից, Սարիղամիշի և Օլթիի շրջանից, որոնք տեղաւորուած էին քաղաքի հարուստ վարձած բնակարաններում, մի փոքրիկ բնակարան էլ կոմիտէն իւր հաշուին էր վարձել: Որովհետև քաղաքային ինքնավարութեան կից կազմուել էր գաղթականներին օգնող քաղաքային կոմիտէ, որը քաղաքից դրամական նպաստ էր ստանում Բաքւում ապաստանած զանազան ազգութիւնների գաղթականների կարիքները հոգալու, ուստի հայ փախստականներն էլ այդ կոմիտէի խնամքն էին վայելում, և հայ գաղթականական կոմիտէն հայ փախստականների անմիջապէս հսկողութիւնը իւր վրայ չէր վերցրել: Սակայն հայ փախստականների ուրիշ քաղաք փոխադրելու ծախքը գաղթականական կոմիտէն սարսպած էր կատարելու, քանի որ քաղաքային կոմիտէն այդ ծախքերը չէր անում:

Բ. ԾՐԱՆ.

1915 թ. օգոստոսի 2-ից սկսած.

Կոմիտէի գործունէութիւնը նոյն կազմով, որ սկիզբը յիշած էր, շարունակւել է մինչև 1915 թ. օգոստոս ամիսը, երբ գաղթականական նոր մեծ հոսանքը սկսւեց դէպի Կովկաս։

Օգոստոսի 2-ին գումարւեց ծխական ժողով, ուր զեկուցւեց ռուսաց զօրքի տաճկաստանի շրջանից նահանջման մասին և դժբախտ տաճկահայերի նոր ահռելի գաղթի մասին։ Աչքի առաջ ունենալով այդ անսպասելի դժբախտութիւնը, խնդիրը դրւեց ուժեղացնել դրամական միջոցները և նոր այժեր հրաւիրել գաղթականական բարդ գործը վարելու։ Ընդհանուր ժողովը հետևեալ որոշումները կայացրեց. 1) կոմիտէի կազմը ուժեղացրեց, ընտրելով նոր 12 անդամ, 2) որոշեց, որ գաղթականական կոմիտէն ունենայ իւր յատուկ դանձարանը, գանձապահը և հաշուետուութիւնը ու ինքնուրոյն գործէ, 3) առաջարկեց նոր կազմին, ըստ կարելոյն, միջոցներ ձեռք առնել, որպէս զի հասարակութեան իւրաքանչիւր անդամ իւր անդամավճարներով օգնի գաղթականական գործին։

ԿՈՄԻՏԷԻ ԿԱԶՄԸ.

Համաձայն ընդհանուր ժողովի որոշման կոմիտէի անդամների թիւը հասաւ 18-ի, սակայն ապագայում այդ թիւը զգալի կերպով մեծացաւ։ Կոմիտէն կոոպտացիայի իրաւունքով իւր կազմի մէջ մրցցրեց այլ և այլ խմբակցութիւնների ներկայացուցիչներին, բժիշկներին, ճարտարապետների, հանգանակիչ մասնաժողովների նախագահներին, ինչպէս և գործին օգտակար անձնաւորութիւնների։ Բացի այդ կոմիտէն ընդունելով, որ գաղթականական գործով անմիջապէս շահագրգռուած են իրանք գաղթականները և նոցա աջակցութիւնը և մասնակցութիւնը գաղթականական գործերի մէջ ուելի լաւ հիմքերի վրայ կը դնէ այդ գործը՝ առաջարկեց գաղթականներին ընտրել ներկայացուցիչներ, որոնք և մտան կոմիտէի կազմի մէջ ձայնի իրաւունքով։ Ներկայումս կոմիտէի կազմը բաղկացած է հետևեալ անձնաւորութիւններից. Հ. Տէր-Միքայէլեան (նախագահ), Տ. Բէգզադեան (փ. նախագահ), Ա. Սերեբրակեան (փ. նախագահ), Խ. Մելիք-Ադամիրեան (գանձապահ), Գ. Պապեան (քարտուղար)։ Անդամներ. ա.ա. Ս. Ադամեան, Ն. Պատւականեան, Ե. Բէգնազար-Իւզբաշեան, Պապովեան, Ա. Բուտաղեան, Մ. Ադամալեան. պ.պ. Մ. Ք. Տէր-Նահապետեան, Ա. Տէր-Յովհաննիսեան, Յ. Պահլաւունի, Ն. Դանիէլեան, Յ. Ստեփանեան, Ե. Թաղիանոսեան, Ս. Մնացականեան բժ.

Թ. Զաքարեան, Գ. Ծովհաննեան, Ա. Կէօրկիզեան, Ս. Արարքցեան, Յ. Խաչատրեան, Ա. Առաքելեան, Ա. Տէրտէրեան, բժ. Լ. Ամբարձումեան, բժ. Տ. Իսախանեան, բժ. Գ. Լազարեան, բժ. Յովսէփեան, Ռ. Աբրահամեան, Տ. Յովհաննիսեան, Իլ. Լ. Մայիլեան, Յ. Ջիսանց, Յ. քահ. Տէր-Յարութիւնեան, Մ. Էհրամճեան, բժ. Մ. Մանդինեան, Ալ. Պարոնեան, բժ. Յ. Գաբրիէլեան, բժ. Խ. Օհանեան, Ն. Առստամեան, Գ. Բաղրեան, Կ. Վարժապետեան։ Վերատուգիչ յանձնաժողովի անդամներ՝ Ն. Տէր-Ղազարեան, Մ. Պապովեան, Գ. Տէր-Դանիէլեան, Ա. Տէր-Առաքելեան, Ե. Մելիք-Յարութիւնեան։

ԹԱՂԱՅԻՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ.

Կոմիտէի սկզբնական գործը եղաւ այն, որ կազմակերպեց քաղաքում և արուարձաններում (Բալախանում, Բիբի-Հէյբաթում, Սև և Սպիտակ քաղաքներում, Բինագադիում, Հայկական արուարձանում) թաղական ժողովներ, նախապէս բաժանելով ամբողջ շրջանը թաղամասերի։ Թաղական ժողովներում ընտրեցին թաղական հանգանակիչ մարմիններ, որոնց վրայ պարտականութիւն դրւեց ամսէ ամիս իւր թաղի հայ ժողովրդից անդամավճար ստանալ. սկզբները տուրքերի գանձումը թաղական մարմինների միջոցով յաջող էր ընթանում, բայց հետզհետէ նա թուլացաւ և վերջերս համարեա թէ հասարակութիւնից դրամ չէ գանձւում։ Այստեղ պիտի յիշատակենք մի մխիթարական երևոյթ. անդամավճար—նւէրների մեծ մասը կանոնաւոր կերպով ստացւել է նաւթանքերի աշխատաւոր և բանւոր դասակարգից։ Նիրաաուների անուանացուցակը չի տպագրւում, որովհետև մինչև յունվարի 1-ը 1916 թ. այդ ցուցակները երկու զբաղոյկով (բրօշիւր) տպագրւած է, իսկ յունվարի 1-ից սկսած տպագրւել է „Արև„ և „Baku“ թերթերում պարբերաբար իւրաքանչիւր ամիս։ Տես 1916 թ. „Արև“-ի №№ 10, 19, 40, 41, 50, 62, 67, 75, 82, 87, 95, 106, 114, 126, 131, 149, 155, 159, 164, 174, 179, 190, 197, 227, 263, 277 և 280.

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.

Սկզբնական շրջանում կոմիտէի գործունէութիւնը բաւականի անսպասելի պայմանների մէջն էր դրւած։ Մի կողմից անսպասելի կերպով սկսւեց գաղթականների հոսանքը դէպի Բագու, որը յանկարծակի լինելով պատրաստութիւն չէր տեսնւած։ Անհրաժեշտ էր գաղթականներին ընդունելու գործը կազմակերպել, բնակարաններ գտնել, հիւանդներին զատել, բժշկական խնամք տանել, տաք սնունդ տալ,

սպիտակեղէն, հագուստ պատրաստել, աշխատանքի ընդունակների համար գործ գտնել, անցագիրների խնդիրը կանոնաւորել և այլն։ Միւս կողմից անհրաժեշտ էր անմիջապէս սպիտակեղէն պատրաստել որբերի համար և Էջմիածին ուղարկել, որբեր բերելու և Բագուում տեղաւորելու համար կարւոր պատրաստութիւններ տեսնել։ Բացի այդ անկարելի էր անուշադիր թողնել և Էջմիածնում կուտակուած գաղթականների խնդիրը, ուստի կարիք զգացուց իւրաքանչիւր յետևից 2 բժշկա-սանիտարական խմբեր, դեղեր ուղարկել Էջմիածին, նոյնպէս և մի վագոն բրինձ և այլ մթերքներ։ Բնական է, միաժամանակ այդ բազմատեսակ գործունէութեան երևան գալը չէր կարող որոշ սիստեմի ենթարկուել և անպայման կապուած էր թերութիւնների հետ։ Ժամանակի ընթացքում միմիայն, նա փոքր ի շատէ կանոնաւոր ընոյթ ստացաւ։

Կոմիտէի գաղթականներին հասցրած օգնութիւնը սկզբից ց 1 յունվար 1917 թ. արտայայտուել է այլ և այլ ձևերով, որոնցից գլխաւորները կը յիշատակենք։

1) Սանիտարական խմբեր և ներկայացուցիչներ.
2) Դասաւորման կայան (сортировочный пунктъ).
3) Ցանձնաժողովներ.
4) Բնակարան, հագուստ, անկողին և այլ պիտոյքներ.
5) Ճաշարան.
6) Որբանոցներ.
7) Դպրոց.
8) Հիւանդանոց.
9) Նպաստ դրամով.
10) Նպաստ ռուս գաղթականներին.
11) Վիճակագրութիւն.
12) Աշխատանքի բիւրո
13) Արհեստանոց.
14) Գաղթականների վերադարձը.
15) Կառավարութեան վերաբերմունքը։

Իւրաքանչիւր հիմնարկութեան, կամ գործի համար կոմիտէի անդամների ղեկավարութեամբ կազմուեցին մասնաժողովներ, ուր մտնում էին բացի կոմիտէի անդամներից և դրսից հրաւիրուած ոյժեր, որոնք ղեկավարելով կոմիտէի որոշումներով աւտոնոմ կերպով տանում էին գործը։ Այժմ իւրաքանչիւր հիմնարկութեան կամ ձեռնարկութեան մասին համառօտ տեղեկութիւններ հաղորդենք։

I. Սանիտարական խմբեր եւ ներկայացուցիչներ.

1915 թ. օգոստոսի սկզբներին, ինչպէս վերև յիշատակեց, կո-

միտէն աշխատեց ոյժերը ներածին չափ օգնութեան ձեռք մեկնել Էջմիածնում կուտակուած գաղթականներին։ Իրար յետևից ուղարկեցին 2 սանիտարական-բժշկական խմբեր։ Բացի բժշկական օգնութիւնից պիտի աջակցէին և սննդատու կայաններ կազմակերպելուն։

Բացի մասնագէտներից անհրաժեշտ էր և այլ ոյժեր ուղարկել Էջմիածին, քանի որ այդտեղ կուտակուած հաղարաւոր գաղթականների բազմատեսակ կարիքներին անկարող էր Էջմիածինը իւր ոյժերով բաւարարութիւն տալ։

Կոմիտէի կոչին առաջին արձագանգ տուողներից մէկը եղաւ Գրիգոր Աղաջանեանը, որը թողնելով իւր պաշտօնը անձնուիրաբար նեռեց իրան արհաւիրքի և տանջանքների միջավայրը։ Գ. Աղաջանեանը առանց դադար առնելու ամենայն անձնուիրութեամբ աշխատել է գաղթականների մէջ, կազմակերպելով սնունդ բաժանելու գործը։ Թշուառ եղբօր, քրոջ վիճակը թեթևացնելու միտքը նրան այնքան է կլանում, որ նա իւր հանգիստը մոռացած գիշեր ցերեկ աշխատում է, ապա վարակելով բծաւոր տիֆով վախճանուում է մեծ ցաւ պատճառելով իրան ճանաչողներին։ Կոմիտէն անկեղծ երախտագիտական զգացմունքից դրդուած որոշել է Գ. Աղաջանեանի գերեզմանի վրայ քար դնել։

Ոյժեր ուղարկել գաղթականական վայրերը կոմիտէի գլխաւոր նպատակներից մէկն է եղել, սակայն կոմիտէն չի կարողացել իւր դիտաւորութիւնը ցանկալի չափով կատարել, ոյժերի բացակայութեան պատճառով։ Կոմիտէն 1915 թ. հոկտեմբերին ուղարկել է Էջմիածնի պատճառով։ Կոմիտէն 1915 թ. հոկտեմբերին ուղարկել է Էջմիածին իբրև ներկայացուցիչ Ն. Զաբագեօղեանին, որը մտնելով Էջմիածնայ Եղբայրական Օգնութեան յանձնաժողովի մէջ աշխատել է և վարել գաղթականական գործը մինչև 1916 թ. վերջերը։

2. Դասաւորման կայան.

Կոմիտէն որոշեց գաղթականներին տեղաւորել Հայկաւանում, հետևեալ հանգամանքները. ա) Հայկաւանը աչքի առաջ ունենալով հայկական վայր է, բ) քաղաքից առանձնացած է, որ նշանակութիւն ունէր գաղթականներին ազատ պահելու քաղաքի բացասական ազդեցութիւնից։ Իսկ միւս հանգամանքների մասին բնակարանների բաժնում հաղորդուած է։ Գաղթականները Բագու հասնելուն պէս անմիջապէս Հայկաւան չէին ուղարկուում հետևեալ պատճառով։

Դ նկատի առնելով, որ նորեկ գաղթականների մէջ միշտ լինում էին հիւանդներ, որոնք ապրելով առողջների հետ կարող էին վերջիններիս վարակել՝ կոմիտէն քաղաքային ինքնավարութեան հետ միասին նպատակայարմար գտան նորեկներին զետեղել ժամանակա-

ուրապէս Հայկաւանից դուրս քաղաքում գտնուող մի շինութեան մէջ։ Նորեկ գաղթականները երկաթուղուց անմիջապէս փոխադրւում էին այդ շինութիւնը («Ալօն») ուր քաղաքային ինքնավարութեան հաշւով մի շաբաթ ապրում և խնամւում էին։ Մի շաբաթից յետ փոխադրւում էին Հայկաւան, իսկ հիւանդացածներին ուղարկում հիւանդանոցը։ Այդ շինութեան մէջ ապրողներին կոմիտէն իւր հաշւով աւել է և սպիտակեղէններ։

3. Ցանձնաժողովներ.

Վերև յիշեցինք, որ իւրաքանչիւր գործի համար կազմւեց առանձին յանձնաժողով. տնտեսական, որբանոցի, դպրոցական, հիւանդանոցի, աշխատատու և այլն։

Դոցանից ամենածանր պարտականութիւնը կրում էր տնտեսական յանձնաժողովը, որը պիտի հոգար բնակարանների, հագուստի, ուտելիքի և այլ կարիքների մասին Հայկաւանում ապրող գաղթականների։ Որովհետև տնտեսական յանձնաժողովը իւր գոյութեան ընթացքում որոշ փոփոխութեան է ենթարկւել, ինչպէս և գործելակերպը, ուստի այդ յանձնաժողովի մասին համառօտ տեղեկութիւն է տրւում։ Գաղթականների Բաղու հասնելուն պէս կոմիտէն նոցա հոգատարութիւնը յանձնում է Հայկաւանում տեղացիներից կազմւած մի յանձնաժողովի Մ. Ք. Տէր-Նահապետեանի նախագահութեամբ։ Յանձնաժողովի կազմի մէջ կոմիտէի կողմից մտնում է ա. Ն. Պատւականեան։ Նոյեմբերի սկզբին հ. նախագահը յայտնում է, որ յանձնաժողովի անդամներից մի մասը դադարել է աշխատելուց և ինքն դժւարանում է գործը վարել և կոմիտէն հրաւիրում է հեռացածներին և համոզում է գործը շարունակել։ Սորանից յետ տնտեսական յանձնաժողովը գործում է Յ. Ստեփանեանի նախագահութեամբ։

Վերատուգիչ յանձնաժողովը դեռ սկզբի ամիսները չժխտելով տնտեսական յանձնաժողովի անհրաժեշտութիւնը, առաջարկում էր գաղթականական գործի համար ունենալ և մի պատասխանատու վարձու լիազօր։ Յանձնաժողովի անդամները չնայած իրանց գործ դրած ահագին եռանդի և ժամանակի այնուամենայնիւ անկարող էին իրանց ամբողջ ժամանակը նւիրել գործին, իսկ հետևանքը այն էր լինում, որ գաղթականական գործը տուժում էր։ Կոմիտէն որոշեց 1916 թ. մայիսին հրաւիրել լիազօրի պաշտօնով պ. Մ. Տէր-Յովհաննիսեանին, որը վարեց գործերը մինչև նոյեմբեր 1916 թ.

Լիազօր նշանակւելուց յետոյ տնտեսական յանձնաժողովը իւր գործունէութիւնը դադարեցրեց։

4. Բնակարան, հագուստ, անկողին, կահ կարասիք, վառելիք, ամանեղէն։

Մեծ դժւարութիւնների կը հանդիպէին գաղթականները բնակարանների վերաբերմամբ, եթէ Հայկաւանի հայ հասարակութիւնը իւր ջերմ աջակցութիւնը ցոյց չտար։ Քաղաքում դժւար էր 2000-ից աւելի գաղթականների համար բնակարաններ գտնել, բացի այդ սա կապւած էր մեծ ծախքերի հետ և ամենագլխաւորը դժւար էր քաղաքի մի շրջանում (բայօն) կենդրոնացնել գաղթականներին, որը անհրաժեշտ էր օգնութեան գործը կանոնաւոր կազմակերպելու համար։ Հայկաւանի հայ հասարակութիւնը այդ խնդրում սիրով ընդ առաջ եկաւ և բնակարանների մի մասը նոյն իսկ ձրիաբար յատկացրեց գաղթականներին։ Տնատէրերից ոմանք մինչև այժմ էլ վարձ չեն ստանում։ (23 բնակարան, բաղկացած 47 սեն.)։ Կոմիտէն քաղցը պարտականութիւն է դնում իւր ջերմ շնորհակալութիւնը յայտնելու Հայկաւանի հայ հասարակութեան այն անդամներին, որոնք կարճ կամ երկար ժամանակով իրանց բնակարանը ձրիաբար յատկացրել են գաղթականներին։

Բացի յարմարութիւններից գաղթականներին Հայկաւանում կենդրոնացնելու կոմիտէն աչքի առաջ է ունեցել կառավարութեան դրած պահանջը. Բաղուում արգելւած է եղել գաղթականներին ապրել։ Դրա մասին իւր տեղը տեղեկութիւն կը տրւի։

Այժմ գաղթականները գտնւած են մօտ 93 զանազան բնակարաններում, (բաղկացած 179 սեն.) 3-ը հանրակացարան է։ Բացի բնակարանից գաղթականներին տրւել է որոշ չափով հագուստ, անկողին, սպիտակեղէն, ամանեղէն (ջրի տակառ, դոյլ, կաթսայ, պնակ, գդալ և այլն), խոիրներ, վառելիք, նաւթ, տաք ջուր և այլն։

5. Ճաշարան.

Հայկաւանում գոյութիւն ունէր մի ճաշարան, որը պահում էր քաղաքային ինքնավարութիւնը պահեստի զինուորների ընտանիքներին ճաշ մատակարարելու նպատակով։ Երբ Բաղու են հասնում գաղթականները, Հայկաւանում կազմւում է գաղթականական յանձնաժողովը, որը մտնում է քաղաքային Հայկաւանի ճաշարանը կառավարող բարեկարգիչ մասնաժողովի կազմի մէջ և միացեալ ոյժերով նոյն ճաշարանից ճաշ են բաց թողնում թէ գաղթականներին և թէ պահեստի զինուորների ընտանիքներին։

Սկիզբը քաղաքն երկիւղ կրելով համաճարակից և ի նկատի առնելով, որ գաղթականների թիւը մի քանի հարիւրի է հասնում ծախսերի պատճառով

Սկիզբը քաղաքն երկիւղ կրելով համաճարակից և ի նկատի առնելով, որ գաղթականների թիւը մի քանի հարիւրի է հասնում ծախսերի պատճառով

քերը ինքն է հոգում, սակայն կարճ միջոցից յետոյ այդ նպաստը դադարեցրեց և ամբողջ ծանրութիւնը ընկաւ կոմիտէի վրայ, միայն պահեստի զինուորների ընտանիքներին տւած ճաշի արժէքը քաղաքը վճարում էր։ Ճաշարանական (տնտեսական) յանձնաժողովը գործի ղեկը իւր ձեռքը վերցնելով յարմարեցրեց և ընդարձակեց ճաշարանը։

Մինչև դեկտեմբերի 18-ը (1915) ճաշարանը ճաշ էր բաց թողնում թէ դրսի գաղթականներին և թէ որբանոցներին, սակայն այդ թւականից յետ որբանոցները զատւեցին ունենալով իրանց առանձին խոհանոցը։ Սկզբներում բաց թողած ճաշերի թիւը հասնում էր օրական 500-ի, ապագայում որբանոցներին տւած ճաշերի հետ միասին 1700 (որից որբանոցներին 253 ճաշ)։ Երբոր որբանոցները զատւեցին և գաղթականների մի մասը գործ գտնելով չօգտւեցին ճաշից, բաց թողած ճաշերի թիւը հասաւ 1250։ Բացի ճաշից, հացից, իւրաքանչիւրին տրւում էր շաբաթական 43 կ. իբրև յատկացած հացի, ջրի, նաւթի, սապոնի համար։ Սկզբնական շրջանում մի քանի անգամ բաղանիք է վարձւել, որպէս զի գաղթականները լողանան։

Ի նկատի առնելով, որ մի ճաշարան ունենալը ստեղծում է մի շարք անյարմարութիւններ, որ այդտեղ կուտակւում է մի քանի հարիւր ընտանիք, որ առողջապահական տեսակէտից պիտի ընդունել մի չարիք, կոմիտէն որոշեց բանալ մի երկրորդ ճաշարան։ Հայկաւանի եկեղեցու բակում շինւեց մի ընդարձակ ճաշարան, որը օգտագործւեց սկսած 1916 թ. մայիս ամսից։ Գաղթականները ի նկատի առնելով այլ և այլ անյարմարութիւններ վաղուց հարց էին բարձրացրել, որ ճաշի փոխարէն իրենց տրւի փող։ Կոմիտէն ընդունելով, որ ստացած շնչին փողով գաղթականները բաւականաչափ սննդարար կերակուրներ չեն կարող պատրաստել և բացի այդ յարմարութիւններ չունին կերակուր պատրաստելու և թէ մթերքները դժւարութեամբ կարող են ձեռք բերել, ուստի ճաշը փողի վերածելը կը լինի ոչ յօգուտ գաղթականների՝ մերժեց գաղթականների առաջարկը։ Մի առ ժամանակ անցնելուց յետոյ, երբ կոմիտէն նկատեց, որ գաղթականները յամառ կերպով ցանկանում են ճաշը վերածել փողի՝ որոշեց յունիսի 1-ից ճաշ չցանկացողներին տալ փող։ Կառավարութիւնը իւրաքանչիւր հասակաւորի համար (սկսած 5 տարեկանից) տալիս էր օրական 20 կոպ., իսկ փոքրահասակների (մինչև 5 տարեկանը) համար 10 կոպ. Գտնելով, որ այդ օրապահիկը Բագւում տղրոյների համար քիչ է, կոմիտէն իւր միջոցներից լրացրեց պակասը վճարելով իւրաքանչիւրին օրական 25—30 կոպ., համաձայն ընտանիքի կազմի. բաղմանդամ ընտանիքներին վճարելով 25-ական կոպ., սակաւանդամ ընտանիքներին 30-ական կոպ. Սակայն ճաշարանը չփակւեց և պահւեց ընտանոցա համար, որոնք փող չէին ցանկանում։ Ապագայում (դեկտեմբ.

1916 թ.), երբ ճաշ ստացողների թիւը աննշան էր (մօտ 120) և ճաշը անհամեմատ թանկ էր նստում, ճաշարանը փակւեց և մնացածներին էլ փող բաժանւեց։

Աւելորդ չենք համարում յայտնել, որ աշխատանքի ընդունակ տղամարդկանց սկզբի ամիսներն էր ճաշ տրւում, իսկ յետոյ կոմիտէն նրանց զրկեց ճաշից, առաջարկելով և յարմարութիւն տալով, որ իրանց աշխատանքով հայթայթեն իրենց սնունդը։

6. Որբանոցներ.

1915 թ. օգոստոսի սկզբներին Էջմիածնից լուր ստացւեց, որ վանքի բակում կուտակւել է 3000 որբ գաղթականներ և թէ որբերի թիւը գնալով աւելանում է և թէ որբերը հիւծուածութիւնից և հիւանդութիւնից տասնեակներով մահանում են։ Կոմիտէն իւր միջից ընտրեց որբախնամ յանձնաժողով և յանձնարարեց նրան կազմել նախահաշիւ և որբերի մի մասին Բագու փոխադրելու եղանակը մշակել։ Հատ նախահաշիւ իւրաքանչիւր որբի վրայ տարեկան ծախք պիտի լինէր 180 ռ. և որոշւած էր Բագու բերել 300 որբ սանիտարական գնացքով։ Շնորհիւ քաղաքների միութեան լիազօր Կիշկինի միջոցներով հնարաւոր եղաւ Բագուի քաղաքային սանիտարական գնացքը ուղարկել Էջմիածին։ Գնացքով ուղարկւեց որբերի համար սպիտակեղէն, հագուստ, մեծ քանակութեամբ մթերքներ և դեղեր։

Օգոստոսի 27-ին գիշերը սանիտարական գնացքը դուրս եկաւ Էջմիածնից 535 որբերով։ Թէպէտ որոշւած էր առողջ որբերին միայն վերցնել, սակայն փաստը ցոյց տւեց, որ այդ ցանկութիւնը անիրագործելի է։ Ճանապարհին 150 որբ յանձնւեց Ալէքսանդրապոլի կոմիտէին, 100-ը Դիլիջանի, 12 ծանր հիւանդներ մնացին Թիֆլիսում և Ճանապարհին 4-ը մեռան հիւանդութիւնից։

Օգոստոսի 29-ին առաւօտեան գնացքից որբերին փոխադրեցին հայկական հիւանդանոցը, քանի որ ուրիշ ընակարան չկար որբերին ընդունելու և հիւանդանոցը այդ միջոցին դադարկ էր։ Ինչպէս յիշեցինք որբերի մէջ վարակւածներ կային, որոնք իրանց հերթում վարակել էին միւսներին։ Միւս օրը բժշկական խորհուրդը քննեց բոլոր երեխաներին և գտաւ, որ որբերի 75% հիւանդ է որոնց մէջ կան և այնպիսիները, որոնք միաժամանակ 2—3 հիւանդութիւն ունին։ Վարակիչ հիւանդների համար յատկացրւեց առանձին բաժանմունք։ Տիֆով հիւանդներին տեղաւորեցին նաւթարդիւնաբերողների հիւանդանոցում, իսկ միւս վարակիչ հիւանդութիւն ունեցողներին 4-րդ քաղաքային լազարէթում։ Օգոստոսի 29-ից մինչև հոկտեմբերի 1-ը որբերից մեռել են 20 հոգի (11 տղ., 9 աղջ.)։ Ժամանակի ընթացքում

քում որբերը ընտելացան կեանքի նոր պայմաններին. լաւ սնունդը և բժշկական խնամքը շուտով իրանց բարերար ազդեցութիւնը թողին։ Հոկտեմբերի 1-ին արդէն բոլոր որբերը փոխադրուած էին Հայկաւան և զետեղուած 4 որբանոցներում։ Կարճ միջոցից յետոյ որբերի մէջ հիւանդութիւնը վերանորոգուեց։ Որբանոցներից մէկը յարմարեցրուեց հիւանդանոցի։ Մի ամսից յետոյ հիւանդները կազդուրուեցին և այլ ևս կարիք չզգացուեց մանկական հիւանդանոցի։ Որբերի ճաշը սկիզբը ստացուում էր ընդհանուր գաղթականական ճաշարանից, սակայն 2 ամսուայ վարձից յետոյ որբախնամ յանձնաժողովը աւելի նպատակայարմար գտաւ, որ որբանոցները ունենան իրենց սեփական խոհանոցը։ Հինգ որբանոցները ունին 48 սենեակ, ապակեծածկ պաշտամունքներ, լուացքարան, բաղանիք և այլ յարմարութիւններ։ Ամեն մի որբի յատկացրած է երկաթէ մահճակալ իւր ձմեռային և ամարային պարագաներով, 3 ձեռք սպիտակեղէն, հագուստ, վերարկու, գլխարկ կամ շալ, կօշիկ։ Որբերը շաբաթը մի անգամ լողանում են որբանոցի բաղանիքում և սպիտակեղէնը փոխում։ Սնունդ են ստանում օրեկան 4 անգամ։ Հասակաւոր որբերը օգնում են տնտեսական գործերում. հերթով սենեակները կարգի են բերում, ամանեղէնը լւանում, կողինքը հաւաքում, սեղանը պատրաստում, հարթուկում են սպիտակեղէնը, կարում, կարկատում են, խոհանոցի թեթև գործերը կատարում և այլն։ Մի որբի ծախքը, միջին թւով հաշուելով բոլոր ծախքերը, ամսական եղել է 24 ռուբ. 53, իսկ կառավարութիւնից ստացուում է իւրաքանչիւր որբի համար ամսական 15 ռուբ. և միանուագ գումար ըստ զբնական կազմակերպութեան։ Որբերի թիւը սկիզբը (1915 թ. սեպտեմբ.) եղել է 254։ Մինչև մայիսի 1-ը 1917 թ. ընդունուել է 90 հոգի, մեռել են 25 հոգի, հեռացել են 38 հոգի։

Առ 1 մայիս 1917 թ. որբանոցում գտնուում է 281 որբ, որից 134 տղայ և 147 աղջիկ։

7. Դպրոց.

Բազում գոյութիւն ունեցող հայ ուսուցչական միութիւնը ի նկատի առնելով, որ 500-ի չափ դպրոցական հասակի գաղթական երեխաներ կան Բազում՝ ցանկացաւ թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս օգնել գաղթական երեխաների կրթական գործին։ Ուսուցչական միութեան վարչութիւնը բանակցութիւններ սկսեց այդ խնդրի առթիւ։ Քանի որ յայտնի չէր, թէ կառավարութիւնը թոյլ կը տայ կոմիտէին գաղթականական դպրոց բանալ, անհրաժեշտ էր դպրոցը դնել մի մարմնի հովանաւորութեան ներքոյ ազատ կացուցանելու կառավարութեան անմիջական ոտնձգութիւններից։ Հանգուցեալ Կարապետ

եպիսկոպոսի հաճութեամբ յարմար գտաւեց Հայկաւանում բանալ ծխական դպրոց, ուր բացի տեղացի երեխաներից պիտի ընդունէին գաղթական երեխաներ։ Նիւթականի կողմից դպրոցի գոյութիւնը ապահովուած էր. ըստ նախահաշուի 4000 ռ. խոստացել էր վճարել ուսուցչ. միութիւնը և 6000 ռ. կոմիտէն։ Հայկաւանում ծխական ժողովուրդ գումարուեց, ընտրուեց հոգաբարձութիւն, որը պիտի վարէր դպրոցը։ Ուսուցչ. միութիւնը և կոմիտէն իրանց կողմից ուղարկեցին 2-ական ներկայացուցիչներ հոգաբարձական կազմի մէջ։

1915 թ. նոյեմբերի 2-ին բացուեց դպրոցը, ընդունելով 501 երեխայ, որոնցից տեղացի 42 երեխայ, մնացածները գաղթական երեխայ, 150 տղայ և աղջիկներ էին։ Տարուայ վերջ մնացել է դպրոցում 450 աշակերտ։ Աշակերտութիւնը զետեղուած էր 4 առաջին, 2 երկրորդ, 1 երրորդ, 1 չորրորդ բաժանմունքներում։ Ծրագիրը համապատասխան էր ազգային ծխական դպրոցների ծրագրին։ Ձիւնութեան փոքրութեան պատճառով (6 սենեակ) 2 բաժանմունք ստիպուած էին ճաշից յետոյ պարապել։

Ուսուցչ. խումբը բաղկացած է եղել 12 հոգուց, որից 7-ը գաղթական ուսուցիչներ են, իսկ 5-ը ոչ գաղթական։ Աշակերտներին տրուել է նախաճաշ, հագուստ, կօշիկներ, դասագրքեր և պիտոյքներ։ Դպրոցը ունեցել է և համեստ մանկական գրադարան։ Ներկայ ուսումնական 191⁶/₇ տար. Կոմիտէն ի նկատի առնելով, որ կառավարութիւնը թոյլատրում է գաղթականական դպրոցներ բանալ և ծախքը էլ ինքն պիտի հոգայ (թէպէտ համարեա կոմիտէն ոչինչ չի ստացել) աւելի ընդարձակեց գործը, վարձելով մի երկրորդ շինութիւն։

Ծախքերը ամբողջաւս և դպրոցական ծախքը հասցնելով 18000 ռ. դպրոցական յանձնաժողովի ուր մտնում են ներկայացուցիչներ. 2 հոգի կոմիտէի կողմից, 2 հոգի ուսուցչական միութեան և 2 հոգի գաղթականների կողմից։ Այժմ դպրոցը ունի 4 առաջին բաժանմունք 3 երկրորդ, 2 երրորդ, 1 չորրորդ և 1 հինգերորդ։ Աշակերտութեան թիւը է 507, որից տղայ 275, աղջիկ 232։

Աշակերտաց համար կազմուել է տօնածառ, գիտական զբօսանք, զուարճութիւն։ Դպրոցում տեղի են ունեցել փորձնական դասեր, բեֆերատներ մեթոդների մասին։

8. Հիւանդանոց.

Երբ գաղթականները նոր հասան Բազու, հիւանդների թիւը չափազանց էր և մեռնողների թիւը մեծ։ Կոմիտէն անհրաժեշտ գտաւ անմիջապէս մի հիւանդանոց բանալ գոնէ 50 համար։ Հայ բժշկական

կազմակերպութիւնը ընդ առաջ գալով կազմակերպեց գործը։ Բնակարան վարձուեց, որը միանգամայն հիւանդանոցի յարմարեցրուեց, պատրաստուեց կողինք, սպիտակեղէն, բոլոր անհրաժեշտ պարագաները։ Այնպէս որ հիւանդանոցը, կարելի է ասել, իւր կոչման բարձրութեան վրայ էր դրուած։ Հիւանդանոցը դրուեցաւ հայ բժշկական կազմակերպութեան նախագահական մարմնի հսկողութեան ներքոյ։

Հիւանդանոցը տրամադրում է յիսուն մահճակալ, որ դասաւորուած են 8 սենեակում։ Հիւանդներին յատկացրած սենեակներից զատ՝ հիւանդանոցն ունի մի վիրակապարան դեղանոցով, հիւանդանոցային գրասենեակ, ճերմակեղէնի պահեստարան, դիակատուն, խոհանոց և մի մառան։ Ծառայողների կազմը հետևեալն է. գլխավոր բժիշկ, ֆելդշերուհի, մանկաբարձուհի, 2 գթութեան քոյր, մի տնտեսուհի, մի վերակացու, 5 հիւանդապահ կին, 1 սանիտար, 3 լուացարարուհի, 1 խոհարար, 1 խոհարարի օգնական, 1 աղախին և 1 դռնապան։ Գաղթականներին տրուող բժշկական օգնութիւնը եղել է. ա. հիւանդանոցային, բ. երթևեկ, գ. այցելական.

Հիւանդ գաղթականները երթևեկ օգնութիւն են ստացել Հայկաւանի քաղաքային բուժարանում։ Տներում պառկած հիւանդներին այցելել է այդ բուժարանի գլխաւոր բժիշկը։

1915 թ. հոկտեմբերից մինչև մարտի 1-ը, երբ հիւանդանոցը յանձնուել է քաղաքների միութեան, հիւանդանոցում ընդունել են 437 հոգի (տղամարդ 60, կին 80, երեխայ 293) դուրս են գրուել 352 (տղամարդ 51, կին 58, երեխայ 243), մեռել են 35 (տղամարդ 7, կին 12, երեխայ 16)։ Այդպիսով տղամարդկանց մահացութեան դէպք եղել 11,6%, կանանց 14,8%, երեխայոց 5,4%. Որովհետև հիւանդանոցը կառավարութիւնից նպաստ չէր ստանում, մինչդեռ կոմիտէն այն կարծիքի էր, որ հիւանդանոցը պիտի պահի կառավարութեան հաշուով, ուստի երկար բանակցութիւններից յետոյ կառավարութեան առաջարկութեամբ քաղաքների միութիւնը համաձայնուել էր ընդունել հիւանդանոցը իւր հովանաւորութեան և խմամքի ներքոյ և 1916 թ. մարտի 1-ից հիւանդանոցը յանձնուում է նոցա։

9. Նպաստ խաղաքում եւ Բալախանում գտնուող գաղթականներին.

Թէպէտ կոմիտէն իւր օգնութիւնը հասցնում էր Հայկաւանում ապրող գաղթականներին, սակայն քաղաքում և Բալախանում ապրող գաղթականներից կային այնպիսիները, որոնք կարիք ունէին նպաստի։ 1915 թ. հոկտեմբերից սկսած այդպիսիներին նպաստ է տրուած։ Սկիզբը դոցա թիւը քաղաքում հաւասար էր 27-ի, իսկ վերջերս 98-ի (տղամարդ 23, կին 61, երեխայ 14)։ Բալախանում նպաստ են ստացել 17 հոգի։ Տրուած է դոցա սննդաղրամ, բնակարանի վարձ, հագուստ։

10. Ռուս գաղթականներին նպաստ.

Ի նկատի առնելով, որ Բաքուում չկար յատուկ մարմին, որը ռուս գաղթականներին (ռուսաստանի արևմտեան նահանգներից գաղթած) խնամք տանէր, տեղոյս քաղաքապետը դիմեց կոմիտէին խընդրելով օրապահիկ (պայեօկ) տալ նոցա։ Կոմիտէն նպաստ է տուել 2099 ռուբլի 40 կ. ռուս 145 գաղթականների, (տղամարդիկ 27 հոգի, կանայք 96, երեխայք 22)։

12. Վիճակագրութիւն.

Որպէսզի նպաստի գործը աւելի կանոնաւոր ուղիի վրայ դրած լինէր՝ անհրաժեշտ էր ունենալ թւական տեղեկութիւններ գաղթականների մասին։ Այդ նպատակով կոմիտէն ձեռնարկել է վիճակագրութեան։ Այդ վիճակագրութիւնից դուրս են մնացել քաղաքում և Բալախանում ապրողները։ Գաղթականների ընդհանուր թիւը եղել է մինչև 2500 հոգի։ Ժամանակի ընթացքում դոցանից մի մասը գործի մտնելով, միւս մասը քաղաքից հեռանալով՝ կոմիտէից նպաստ ստացողների թիւը աստիճանաբար նուազել է։ Յունուարին (1916 թ.) նպաստ են ստացել 2412 հոգի, փետրուարին 2412, մարտին 2232, ապրիլին 1886, մայիսին 1886, յունիսին 1325, յուլիսին, օգոստոսին, սեպտեմբերին, հոկտեմբերին, նոյեմբերին և դեկտեմբերին իւրաքանչիւր ամիս 1245, յունվարին (1917 թ.) 1114, փետրուարին 1101, մարտին 1103, ապրիլին 1131 հոգի։

12. Արհեստանոցներ.

Բաքուում գոյութիւն ունեցող «Վասպուրական» հայրենակցական միութիւնը 1916 թ. ամառը բանում է մի արհեստանոց, որի նպատակն է եղել աշխատանք հայթայթել գլխաւորապէս փախստական կանանց, որպէսզի վերջիններս իրանց վաստակած միջոցներով կարողանան ապրել։ Արհեստանոցը ունի 3 բաժանմունք. ա) Մանարան, ուր բուրդ են գզում ու մանում, բ) Կար ու ձև, ուր կարում են շապիկ և վարդիք, գ) Ջուլհականոց, ուր գործում են կտաւ և այլ կտորներ (չայազ, տօք)։ Արհեստանոցում և դուրսը բանողների թիւը միջին թւով 30 է հասնում։

«Վասպուրականի» հայրենակցական միութիւնը դիմում է Կոմի-

տէին խնդրելով նիւթական օժանդակութիւն արհեստանոցի համար։ Կոմիտէն յատկացնում է 600 ռ. Իսկ այս տարի կոմիտէն իւր կողմից ընտրեց մի քանի ներկայացուցիչներ, որոնք «Վասպուրական» հայրենակցական միութեան հետ միասին պիտի աշխատէին արհեստանոցը ընդարձակել, բարւոքել։ Ծախքերի համար յատկացրուեց 10.000 ռուբ. որից 8000 ռ. փոխարինաբար (տարւայ վերջը պիտ դարձնել), իսկ 2000 ռ. օժանդակութիւն։

Հ. Մարդ. Ընկ. կից հայ կանանց կոմիտէն բացել է հաշեայի (կրուժեվա) արհեստանոց Հ. Մ. Ը. շինութեան մէջ։ Նպատակն է եղել հայ գաղթական կնոջ աշխատանքի միջոց տալ։ Արհեստանոցում աշխատւում են օրեկան 14—16 հոգի, իսկ դուրսը 10—15 հոգի, միջին թւով օրեկան աշխատում են 30 հոգի։ Բոլորին տրւում է որոշ վարձատրութիւն համեմատ իրանց աշխատանքի, իսկ արհեստանոցում աշխատողներին բացի ռոճկից տրւում է օրեկան 2 անգամ թէյ և հաց և կէսօրին ճաշ։ Անփորձ աշխատաւորները կառավարչուհու ղեկավարութեամբ կատարելագործւելով թէ արհեստ են ձեռք բերում և թէ աւելի լաւ վարձատրւում։

13. Աշխատանքի բիւրո.

Առողջ գաղթականներին և ինտելիգենտ ոյժերին աշխատանք հայթայթելու նպատակով կոմիտէն կազմակերպեց աշխատատու յանձնաժողով ունենալով ներկայացուցիչներ թէ Բալխանում և քաղաքին կից ուրիշ վայրերում։ Ընդհանուր այդ մասնի գոյութեան յաջողւել է 550-ից աւելի գաղթականների գործ տալ։

14. Գաղթականների վերադարձը.

Աշխատանքի մտած գաղթականներից մեծ մասը, նաև անգործ մնացած առողջ տղամարդիկ՝ ցանկութիւն յայտնեցին (1916 թ. գարնանը) երկիր վերադառնալ։ Սկզբունքով որոշւած էր համոզել, որ ընտանիքներին և երեխաներին չտանեն, բացառութիւն կազմելով նոցա համար, որոնք աւելի նպատակայարմար են գտնում իրանց ընտանիքները թողնել Երևան կամ այլ տեղ, որտեղ գտնւում է ընտանիքի միւս մասը, կամ այնպիսիների համար, որոնց ընտանիքի կազմը բաղկացած է ամուսնուց և կնոջից։ Բացի Բագւի շրջանի գաղթականներից դիւրութիւն տրւեց և Նոր Նախիջևանից Բագւի վրայով երկիր գնացող գաղթականներին։ Գնացողներին տրւում էր ձրի տոմսակ (կառավարութեան կամ կոմիտէի հաշւով) ծախք (ուտելիքի) մինչև Երևան, կամ Ջուլֆա, թողնելով այնտեղի կոմիտէին, ճանապարհը շարունակելու դէպքում, հոգալ նրանց ծախքերը դէպի երկիրը։

15. Համագումար.

Կոմիտէն շարունակ կողմնակից է եղել, որ գաղթականական գործը կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնելու համար անհրաժեշտ է գործի ղեկավարութիւնը յանձնւի մի կենդրոնական մարմնի, որը հրահանգ ստանալով իրեն ընտրող մարմիններից համերաշխ և սիստեմատիք ընթացք տայ գործին, Անտարակոյս կենդրոնական մարմին կարող էր ստեղծւել այն տէպքում, երբ կը կազմւէր համագումար, ուր զանազան կոմիտէների ներկայացուցիչները կը մշակեն մի ընդհանուր ծրագիր գործունէութեան։ Այդ տեսակէտով ղեկավարւելով Բագւի կոմիտէն մինչև բանակցել է զանազան կոմիտէների հետ համագումարի խնդիրը իրագործելու։

1916 թ. մայիսին Պետրոգրադում կայացաւ համագումար և Բագւի կողմից իբրև ներկայացուցիչներ մասնակցեցին Ա. Առաքելեան, Ն. Ղարագեոզեան և Վ. Դերոյեան (գաղթական)։ Ինչպէս յայտնի է Ն. Ղարագեոզեան և Վ. Դերոյեան համագումարը ընտրել էր մի մարմին, որը պիտի հոգար երկրորդ համագումարը կայացնելու, որպէս զի վերջինս գործունէութեան ծրագիր մշակէր և կազմէր կենդրոնական ղեկավար մարմին։ Դժբախտաբար այդ համագումարը մինչև օրս էլ չկայացաւ։

16. Կառավարութեան վերաբերմունքը.

Կառավարութիւնը դեռ 1915 թ., երբ գաղթականները հասան Կովկաս, յայտարարել էր, որ Թիֆլիսը և Բագուն գաղթականական վայր չեն և այդտեղ գաղթականները չպիտի ապրեն։ Նոյն իմաստով և գրութիւն էր ուղարկւած Բագւի կոմիտէին։ Այդ կարգադրութիւնը անելանելի դրութիւն էր ստեղծում և գաղթականների և կոմիտէի համար։ Բագւում արդէն գաղթականները ապրում էին, նրանց նորից ձմռան եղանակին տեղահան անելը և ուրիշ վայրերում հաստատւելը կորստաբեր հետևանք կարող էր ունենալ գաղթականների համար։ Միւս կողմից, եթէ կառավարութիւնը չը հաշւէր այն մարի հետ, որ գաղթականները կարող են ապրել Բագւում, կոմիտէն ոչ մի կոպէկ նպաստ չէր կարող ստանալ կառավարութիւնից, իսկ իւր, ժողովրդից հանգանակած գումարներով, անհնարին էր գաղթականներին մինչև գարուն իսկ պահել։

Կոմիտէն սկզբից և եթ դիմեց Կովկասի բարձր իշխանութեան յայտնելով, որ Բագւում ապաստան են գտել գաղթականները և դրա վրայ պէտք է նայել իբրև կատարւած փաստի, միևնոյն ժամանակ խնդրելով, որ գաղթականներին ձմռան ընթացքում տեղահան չանեն, (բացատրելով պատճառները), ուստի թոյլատրել գոնէ մինչև գարուն

մնան Բաքուում, եթէ չի կարելի աւելի երկար թողնել։ Կոմիտէի դիմումները ի վերջոյ յաջողութեամբ պսակուեցին և 1916 թ. յունվարին զեներալ Թամամշեանը յայտնում է, որ գաղթականները կարող են մնալ Բաքուում մինչև մայիսի 1-ը։ Նոր դիմումներով յաջողուեց կոմիտէին այդ միջոցը երկարացնել տալ մինչև յունիսի 1-ը։

Այդպիսով թէ գաղթականները ազատուեցին նոր չարիքներից և թէ կոմիտէն հնարաւորութիւն ստացաւ կառավարութիւնից նպաստ պահանջելու գաղթականների ապրուստի համար։

Մինչև յունիսի 1-ը գաղթականների մի մասը հեռացաւ երկիր, իսկ մեծ մասը մնացել էր։ Կոմիտէն մնացածների համար մի քանի անգամ դիմեց կառավարութեան նպաստ խնդրելով։ Կառավարութիւնը ի նկատի առնելով, որ գաղթականներին թոյլատրուած էր մինչև յունիսի 1.ը մնալ Բաքուում, հրաժարւում էր յունիսից սկսած նպաստները տալ և սեպտեմբերին Թիֆլիսից մի առանձին ասատիճանաւոր ուղարկուեց Բաքու քննելու գաղթականների չհեռանալու պատճառը։ Ասատիճանաւորին հրահանգուած էր միջոցներ ձեռք առնել գաղթականներին Բաքից հեռացնելու։ Կոմիտէն աւեց իւր բացատրութիւնները և կրկին խնդրից թոյլ տալ գաղթականներին մնալ մինչև 1917 թ. գարունը

1917 թ. հոկտեմբերի կիսին զեներալ Թամամշեանը յայտնում է, որ գաղթականներին թոյլատրուած է Բաքուում մնալ, իսկ թէ որքան ժամանակով դեռ որոշուած չէ, սակայն Բաքու եկող նոր գաղթականներին արգելւում է ընդունել և խնամել։ Դորանից յետոյ այլ ևս նոր զրութիւն չի ստացուել։ Պէտք է նկատել, որ գաղթականների Բաքուում մնալը լինելով հակառակ կառավարութեան ցանկութեան այն հետևանքն է ունենում, որ ամիսներով կառավարութիւնից նպաստ չէր ստացւում և կոմիտէն բազմիցս անգամ թէ նախագահի միջոցով անձամբ, թէ զրաւոր դիմել է կամ տեղական իշխանութեան, կամ Կովկասի բարձր իշխանութեան։

Հայ կանանց կոմիտէների աջակցութիւնը.

Գաղթականական գործով զբաղուող Կովկասի վարչութիւնը որոշել էր մեծ քանակութեամբ և կարճ միջոցում գաղթականների համար շորեր, սպիտակեղէն և կողինք պատրաստել։ Ի նկատի առնելով, որ այդքան մեծ քանակութեամբ շորեր պատրաստելը, այն էլ շուտափոյթ մի որ և է կազմակերպութեան ոյժից վեր է, գաղթականական կոմիտէն միջնորդեց, որ պատէրների մի մասը տրւի տեղոյս Հայ կանանց կոմիտէներին։

Գաղթականական գործերին հսկող գլխաւոր լիազօր զեներալ

Թամամշեանը և քաղաքների միութիւնը համաձայնեցին Կոմիտէի առաջարկին. պատէրները կատարուեցին Մարդասիրական Ընկերութեան արհեստանոցում Մարդասիրական Ընկ. կից կանանց կոմիտէի և կանանց միացեալ կոմիտէի ձեռքով։ Պէտք է խոստովանել, ի պատիւ կանանց կոմիտէների, որ պատէրները կատարած են միանգամայն մատչելի գներով և շատ արագ։

Ի գիտութիւն հասարակութեան հաշի մէջ յիշատակուած է կանանց կոմիտէների կողմից ընդունուած և կատարած պատէրի քանակը, արժէքը և ստացած գումարները։

Վերջացնելով մեր համառօտ տեղեկագիրը կարող ենք ասել, որ շնորհիւ հայ հասարակութեան նիւթական զոհաբերութեան, գաղթականների նպաստը միշտ ժամանակին տրւել է։ Կոմիտէն ըստ կարելոյն աշխատել է բաւարարութիւն տալ գաղթականների պահանջներին և այցելու հիւրերի ու գաղթականների վկայութեամբ գաղթականների վիճակը համեմատաբար զոհացուցիչ է եղել։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
R.S.F.S.R. Публичная Библиотека
7/XI. 1922
ՄԵՍՐՈԲ, Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ-ՀԱՅԿԱՅԻՆ
Գ. Հ.
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

0

42. 793